

Alkmadders

NUMMER 148 - JAARGANG 37 - DECEMBER 2019
KWARTAALUITGAVE STICHTING OUD ALKEMADE

In dit nummer o.a.:

Terugblik op de donateursavond

1980-2020: 40 jaar Oud Alkemade

Cholera in Alkemade

Gesprek met Theo van der Poel

37e jaargang, december 2019, nummer 148
Kwartaluitgave van de Stichting Oud Alkemade.
Opgericht 16 december 1980.

Redactie

Alfred Bakker
Sjaak Bouwmeester
José van der Meer-van der Zwet (eindredactie)
Fons van Rijn
E-mailadres van de redactie:
alkmadders@ziggo.nl

Foto's (tenzij anders vermeld)

Leo Stiens en Agnes Turk
Archief Stichting Oud Alkemade

Donateursbestand en adreswijzigingen

Leon Hogenboom
06-531 93 655 of per e-mail:
hogenboomleon@gmail.com

Donateurschap

Nieuwe donateurs zijn van harte welkom.
U kunt zich aanmelden via onze website,
per e-mail via info@stichtingoudalkemade.nl
of telefonisch bij het secretariaat: 071-501 83 26.
De minimumdonatie bedraagt € 20,- per jaar,
te voldoen op bankrekening NL09 INGB 0005 4356 41
van Stichting Oud Alkemade. Per post ontvangen van
Alkmadders kost € 12,00 per jaar extra.

Losse nummers

Deze kosten € 5,75 en zijn verkrijgbaar tijdens de
openingsuren van het museum.

Openingstijden

Het Museum Oud Alkemade is geopend op
zondagmiddag van 14.00-17.00 uur en op
dinsdagmiddag van 13.30-16.00 uur.
In de maanden juli en augustus en op 1e Paasdag,
1e Pinksterdag en 1e en 2e Kerstdag is het
museum gesloten. Op 2e Paasdag en 2e Pinksterdag
is het museum wel open.

Secretariaat

Annelies van Wieringen (071-501 83 26)

Bezoek- en postadres Stichting Oud Alkemade

Saskia van Uylenburchlaan 22
2377 CE Oude Wetering
Telefoon: 071-3312168
E-mail: info@stichtingoudalkemade.nl
Website: www.stichtingoudalkemade.nl

De Stichting Oud Alkemade heeft de culturele ANBI-status
en betaalt daarom geen schenk- of erfbelasting. Uw schen-
king komt dus geheel ten goede aan de activiteiten van de
Stichting Oud Alkemade.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar
gemaakt door middel van druk, microfilm of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande toestemming van de redactie.

INHOUD:

Van het bestuur	1
Varia	2
Donateursavond in het teken van grote katholieke gezinnen	3
1980-2020: 40-jarig jubileum Stichting Oud Alkemade (deel 1)	6
Onze Heerlijkheid Alckemade	9
Herdenking Tweede Wereldoorlog	10
Cholera in Alkemade 1832-1866	11
In gesprek met Theo van der Poel, streek-historicus	14
Verhalentafel over het Sinterklaasfeest	18
Jan de Strijker en mijn kat met hoofdlijn	19

Van het bestuur

Beste donateurs,

Nu te zien

Sinds de tentoonstelling 'Topsporters uit Alkemade' op 8 september is
geopend, hebben velen de weg naar het museum weten te vinden. Ook
hebben we veel belangstelling gekregen in de regionale pers. De bezoe-
kers zijn verbaasd over het vele en gevarieerde talent dat in onze ge-
meente te vinden was en is. Het is een prachtige tentoonstelling die u
zeker gezien moet hebben. U hebt nog de tijd tot eind juni 2020.

Donateursavond goed bezocht

Veel donateurs hebben met hun komst weer hun belangstelling voor Oud
Alkemade getoond. In deze Alkmadders vindt u een samenvatting van
wat René Bastiaansen, een zeer onderhoudende spreker, ons te vertellen
had. Na de leuke presentatie is er nog even gezellig doorgepraat met de
aanwezigen. Voor degenen die er deze keer niet bij waren: volgend jaar
een nieuwe kans.

40 jaar Oud Alkemade

Bij dit nummer treft de factuur aan voor het jaar 2020, maar ook een fol-
der met de aankondiging van activiteiten voor het jubileumjaar. Dat de
stichting Oud Alkemade veertig jaar geleden door een paar enthousiaste
mensen werd opgericht, gaat u het hele jaar 2020 ervaren.

De feestdagen komen weer in zicht. Bestuur en medewerkers wensen u
allemaal heel mooie kerstdagen en een gezellige jaarwisseling. We zien u
graag in het nieuwe jaar weer in ons museum.

Lex van der Zwet, voorzitter

Medewerker voor het archief gevraagd

Oud Alkemade beschikt over een grote hoeveelheid archiefma-
teriaal: boeken, tijdschriften, tekeningen, brieven en andere do-
cumenten. Regelmatig wordt er materiaal aangeleverd dat moet
worden nagekeken en opgeborgen, op de juiste plek natuurlijk.
Ook krijgen wij vaak verzoeken om informatie, foto's, documenten
en dergelijke voor genealogisch onderzoek of voor het schrijven
van artikelen en andere publicaties. Wij zijn op zoek naar iemand
die het leuk vindt om dingen uit te zoeken, op te zoeken en op te
bergen. Bent u zo iemand en wilt u een paar uur per week met
andere collega's meehelpen bij Oud Alkemade, neem dan contact
op met Sjaak Bouwmeester, coördinator van het archief, telefoon
071-3315433 of sjaakbouwmeester@hotmail.com.

Beste lezer,

Er ligt weer een goed gevulde Alkmadders voor u met een diversiteit aan verhalen. Te beginnen met een samenvatting van de lezing van René Bastiaansen op de onlangs gehouden donateursavond. Een heel herkenbare avond voor nagenoeg alle aanwezigen. Volgend jaar is het veertig jaar geleden dat, eerst in de vorm van een werkgroep, later overgaand in een stichting, Oud Alkemade werd opgericht. Over die beginjaren kunt u in dit nummer lezen, het vervolg komt later aan de orde. Van veel ouder datum is het ontstaan van de Heerlijkheid Alkemade waarover een boek verschenen is dat geschreven is door Gerrit en Jan Kuipers. Met een leuke aanbieding voor donateurs; misschien een aardig idee voor Kerst?

Tussen beide tijdperken in ligt de negentiende eeuw, een periode waarin in Nederland en ook in Alkemade en omgeving cholera-epidemieën rondwaarden. Een gruwelijke ziekte met

tallose slachtoffers, vaak meerderen in hetzelfde gezin. Om de ziekte een halt toe te roepen is zelfs een keer de kermis 'afgelast'.

Theo van der Poel is auteur van een groot aantal artikelen en boeken die zich in voormalig Alkemade afspelen. Nu hij op een zekere leeftijd gekomen is, vond Sjaak van der Geest de tijd rijp om eens met hem in gesprek te gaan over zijn interesse in de lokale geschiedenis en hoe hij hier de tijd voor heeft kunnen vinden naast zijn andere werkzaamheden. In deze Alkmadders het verslag van dit gesprek. Ook weer een Verhalentafel, deze keer over het Sinterklaasfeest, vooral dat van vroeger. Hoewel het feest inmiddels achter de rug is, leest u wat de tafelenoten zich nog hiervan herinneren.

Wij wensen u weer veel leesplezier. Wilt u reageren dan horen we dat graag, mondeling of via de mail: alkmadders@ziggo.nl.

José van der Meer-van der Zwet, eindredacteur

Molentje bij het museum opnieuw vernield

Het molentje dat buiten staat bij het Museum Oud Alkemade heeft onlangs opnieuw te lijden gehad van vandalisme. Dit keer is de bovenste wiek eraf gebroken. Eerder vernielden vanden al het kruiswiel. Toen kon de dader niet gepakt worden, maar nu greep de politie een verdachte in de kraag.

Omwonenden belden de politie toen zij zagen dat een jongen een putdeksel in de vijver bij de Saskia van Uylenburchlaan gooide. Vervolgens vernielde hij de molen en daarna gooide hij de inhoud van een prullenbak over de weg.

Haast moedeloos worden de vrijwilligers van de aanhoudende vernielingen aan het met zorg gebouwde en onderhouden molentje, een miniatuur van de Blauwe Molen in Rijpwetering. De molen is inmiddels gedemonteerd en naar Wybo

Vrijburg gebracht. Deze nazaat van een molenbouwer heeft toegezegd het maalwerk weer van vier weken te voorzien en het kruiswiel te repareren. "Het wordt een grote klus. Alles moet gelast worden

of via een speciale houtconstructie aan elkaar gemaakt. Lijmen kan niet, want dan zou de molen niet meer kunnen draaien", vertelt hij. Vorig jaar nog had hij de molen opgeknapt na een flinke stormschade. "Het was weer een pronkstukje. Ik kon wel janken, toen ik afgelopen weekend hoorde van Theo Verhaar van Oud Alkemade hoorde dat de molen opnieuw grote schade had. Het was zoveel werk geweest en nu was de wiek met geweld finaal doormidden gebroken. Net als iedereen die de molen een warm hart toedraagt, baal ik als een stekker. Maar ik beloof je: de molen wordt weer een plaatje," aldus Wybo Vrijburg.

Bron:

■ Ellen Verhaar in het AD van 19 november 2019.

De tulpenziekte

Tulpen speelden na de Tweede Wereldoorlog een grote rol in Roelofarendsveen, en ook nu nog. De tulp zelf kwam begin 17e eeuw op en dat leidde tot voor Nederland ongekende taferelen! Meestal denken we bij tulpenziekte aan schimmels en andere problemen. In de jaren dertig van de 17e eeuw was echter sprake van een andere ziekte, de menselijke hebzucht. In eerste instantie waren tulpen een manier om te laten zien hoe welgesteld je wel was. Omdat de vraag

vele malen groter was dan het aanbod stegen de prijzen voortdurend, wat speculatie uitlokte. In 1636 werd voor één bloem f 3.000.- betaald. De waarde van een vette os bedroeg f 120, van een vet varken f 40.- en van een vet schaap f 10.-. Een ton bier, 160 liter, kostte f 8.-, een oxhoofd wijn, 225 liter, f 35.-. De Postcoloterij is er niets bij ☺. Op het hoogtepunt werd in februari 1637 f 6.650.- betaald voor enkele tientallen tulpen. Dat was meer dan de prijs van 18.000 liter Franse cognac of van 500 kantjes haring, zo'n 500.000 haringen. Voor één, natuur-

lijk wel heel bijzondere tulpenbol, werd f 5.200.- betaald! En wat daarna restte was de financiële ondergang van duizenden Nederlanders.

Dit alles staat beschreven in 'Tulpengekte, het verhaal van 's werelds meest begeerde bloem en de ongekende hartstocht die zij deed op-laaen'. Het boek is geschreven door Mike Dash, een Britse historicus en te leen in de bibliotheek van Oud Alkemade.

Donateursavond in het teken van grote katholieke gezinnen

José van der Meer-van der Zwet

Zo'n 75 donateurs waren vrijdag 25 oktober jl. naar de donateursavond gekomen om te luisteren naar René Bastiaansen, die vertelde over het kinderrijke katholieke volksdeel van Nederland in de periode 1900-1970, de tijd van het Rijke Roomse Leven. Hij illustreerde zijn verhaal met talrijke zeer herkenbare foto's en anekdotes. Bastiaansen is verbonden aan het Brabant Historisch Informatiecentrum waar veel informatie te vinden is over dit onderwerp.

Sinds de Tachtigjarige Oorlog was met name Nederland onder de grote rivieren katholiek, een gebied dat zich uitstreckte van Zeeuws-Vlaanderen tot en met Nijmegen. Ook in (platte-)landsgebieden van Noord- en Zuid-Holland kwamen hechte katholieke gemeenschappen voor. De mensen waren weliswaar vroom, maar nog geen 'kerkvolk'; dat kwam pas op gang nadat vanaf het midden van de negentiende eeuw weer missen gelezen mochten worden. In rap tempo werden overal kerken gebouwd.

Situatie in de 19^e eeuw

Medio 1850 leefde tweederde van de bevolking op het platteland, de meesten waren kleine boeren, er was nog nauwelijks industrie. De gemiddelde levensverwachting was 45 jaar. Dat kwam vooral door de grote kindersterfte: twintig tot dertig

De jaren vijftig: een volle St. Petrus' Bandenkerk in Roelofarendsveen.

procent van de kinderen stierf in het eerste levensjaar. Mensen waren over het algemeen laagopgeleid en er was veel analfabetisme. Er heerste veel armoede.

Alkemade had in die tijd ca. 4400 inwoners waarvan 1600 in het grootste dorp Roelofarendsveen, de andere dorpen hadden minder dan 500 inwoners.

Tweederde van alle wegen was onverhard, er was dus weinig mobiliteit. Men ging niet verder weg dan hooguit 25 km, zoveel was maximaal te lopen (pas in 1910 kwamen de eerste auto's). De invloed van de notabelen, zoals de dokter, de burgemeester en vooral de pastoor, was heel groot in die tijd.

De macht van de kerk

De kerk legde vanuit haar machtspositie allerlei regels op aan 'het volk'. Bijvoorbeeld het aantal keren naar je naar de kerk moet, idem van het te biecht en ter communie gaan. Dat was tegelijkertijd een soort sociale controle, want wie niet naar de kerk of ter communie ging had waarschijnlijk 'iets ergs' gedaan. Nadat jongens en de meisjes hun Eerste H. Communie hadden gedaan moesten ze het verdere schoolleven 'gescheiden naar sekse' doorlopen. Vooral daar waar de scholen door nonnen werden geleid, werd hier heel streng op toegezien.

Katholieke huwelijksmoraal

In de jaren 1920 werden nergens ter wereld zoveel kinderen uit één vrouw geboren als in Nederland. Er vond als het ware een geboorte-explosie plaats. In Brabant bijvoorbeeld was het gemiddeld 10,6 kinderen per gezin. Daar zei men wel: 'Ons mam was net een bus: er zat altijd volk in.' Dit was voornamelijk te wijten aan, of te danken aan, de voorbereiding die mensen die gingen trouwen kregen van meneer pastoor. In het trouwboekje stonden 'Korte wenken voor gehuwden' in de vorm van een soort 'tien geboden' waar man en vrouw zich aan moesten houden.

De eerste vier 'geboden' een katholiek trouwboekje.

Een paar voorbeelden: *Man en vrouw moeten gezamenlijk de lasten van het huwelijk dragen om deze door wederzijdschen steun verlichten, zij moeten de belangen van hun gemeenschap ijverig behartigen en samenwerken tot welzijn van hun gezin.*

De vrouw moet aan den man onderdanig zijn in alles wat goed en eerbaar is en de man moet door echt christelijke liefde dien plicht veraangename. En: De huwelijksplicht is de plicht om tot het huwelijksgebruik over te gaan, wanneer dit door een van beide echtgenooten ernstig verlangd wordt en er geen gewichtige reden is om te weigeren b.v. ernstige ziekte, gevaar voor besmetting, dronkenschap, gevaar voor ergenis enz. Als het huwelijksgebruik, tengevolge van aangeboren of ontstane afwijkingen aan de genitaliën (geslachtsorganen) niet op de gewone wijze mogelijk is of belemmerd wordt, zullen de echtelieden aanstonds den raad inwinnen van een ernstig en vertrouwd, bij voorkeur katholiek, geneesheer.

Voor de goede verstaander: het 'huwelijksgebruik' is dus de - verplichte - geslachtsgemeenschap. Op het platteland waren voorbehoedsmiddelen niet te krijgen, daarvoor moest je naar de grote stad. Alleen coïtus interruptus was indien noodzakelijk toegestaan, maar dat was eigenlijk een doodzonde.

Het huwelijk was in de eerste plaats bedoeld om kinderen te krijgen. De bruid ging daarom aan het slot van de huwelijksmis naar het Maria-altaar om vruchtbaarheid af te smeken. Wanneer er een kindje geboren was, moest het onmiddellijk gedoopt worden. Stel dat het ongedoopt dood zou gaan, dan kwam het niet in de hemel.

Bidprentje van een kerkgang.

Kapelaan Van Rijn was aalmoezenier bij de toneelvereniging St. Pancratius. Om hem heen de bestuursleden. Staand Jaap Pouw, Gerard Elstgeest, Nel van der Meer, Corrie Wesselman, Cor de Koning. Zittend Aad Verdel, Theo Wesselman.

In tijd van nood mocht ook iemand anders dopen: de dokter, de kraamverzorgster of zelfs de buurman-/vrouw. Een ritueel waar veel vrouwen een nare ervaring aan overgehouden hadden was de zogenaamde 'kerkgang'. Als een vrouw na een bevalling weer de mis wilde bijwonen, moest ze eerst naar het Maria-altaar om 'gereinigd' te worden. Daarvoor mocht ze alleen door via een zijdeur de kerk binnen gaan, met een hand aan de stola van de pastoor. Later bleek dat het hier om een verkeerde vertaling ging: het bleek te gaan om de zuiverheid van de vrouw en dat had niets te maken met onreinheid.

De katholieke kerk en seks

Hoe hebben onze ouders zich zo de les kunnen laten voorschrijven door celibatairen, vroeg René Bastiaansen zich af.

Wel, dat kwam door de leerboeken voor priesters op het grootseminarie (waarvan er 82 waren in Nederland!). In het laatste studiejaar moesten priesterstudenten een aparte cursus volgen, in het latijn, over seksualiteit. Alles werd in detail besproken. Deze kennis diende om de biecht goed te kunnen afnemen. Alleen als zij van alles op de hoogte waren, konden ze inschatten wat het beste was voor het zielenheil van de gelovige. Het katholicisme is overigens het meest gematigde geloof: alles kan je vergeven worden. Een goede biecht was daarom belangrijk. Hiertoe dienden ook boekjes met afbeeldingen van de hemel en de hel. Symbolisch was de angst voor verleiding. Om een deugdzaam leven te leiden gaven priesters bijvoorbeeld slaapadvies: geen warm matras, niet op de rug liggen en handen boven de dekens!

De meisjes van Verkade

(foto Wikipedia - Verkadefabriek).

Het meest katholieke land ter wereld

Nederland had naar verhouding de meeste priesterstudenten van Europa en nergens werden zoveel meisjes non en jongens werden zoveel frater of broeder. Eén op de negen missionarissen kwam uit Nederland. Broeders en zusters zorgden voor de minder bedeedden (doven, blinden, geestelijk gehandicapten), verbeterden hygiëne, werkten in de gezondheidszorg, onderwijs et cetera. Er waren ruim tweehonderd ordes in Nederland, het meeste van de wereld. De geestelijkheid drukte zijn stempel overal in de samenleving: nieuwe huizen en bedrijven werden ingezegend, meneer pastoor of de kapelaan was prominent aanwezig als aalmoezenier in sportclubs, toneelverenigingen, vakantie-reizen voor jongeren etc.

Trek naar de grote steden

Hoewel er zoveel kinderen werden geboren, steeg het inwonertal van de dorpen niet. Dat kwam vooral door de trek naar de grote steden door gebrek aan werkgelegenheid op het platteland. In Alkemade was de groei van 1900-1910: 1%, van 1910-1920: 2% en van 1920-1930 slechts ¼%. Uit die grote afname van het geboorteoverschot kan afgeleid worden dat veel inwoners toen uit Alkemade vertrokken. De industrie trok vooral veel meisjes aan omdat zij qua motoriek beter dan jongens in staat waren fijn werk te verrichten. Je zou kunnen zeggen dat de bloei van de Nederlandse industrie te danken is aan katholiek Nederland, vooral in de sigaren- en schoenenfabrieken, de verlichtingsindustrie (Philips) en de verpakkingsbedrijven (de meisjes van Verkade). De crisis in de jaren dertig zorgde voor een omslag. De malaise veroorzaakte grote ontslaggolven. Daardoor trokken legioenen laagopgeleide plattelanders weer naar huis, weer naar de armoede.

Einde van het Rijke Roomse Leven

De jaren vijftig van de twintigste eeuw brachten welvaart. De komst van de radio en de televisie verruimde de blik op de wereld. Geestelijk, maar ook letterlijk: reden er in 1950 nog 5.000 bromfietsen, in 1955 waren dat er 550.000! Jongeren konden zich veel verder verplaatsen. Zij onttrokken zich op deze manier aan het ouder-

lijk gezag én aan wat meneer pastoor zei. Van 1962-1965 vond het Tweede Vaticaans Concilie plaats dat in het teken stond van het 'bij de tijd brengen' van de katholieke kerk en de modernisering van de eredienst met o.a. de komst van de beatmis.

In 1963 hield de bij velen geliefde monseigneur Bekkers, bisschop van Den Bosch, een praatje in het tv-programma Brandpunt over de gewetensvrijheid van echtparen. Zonder het woord 'anticonceptiepil' te gebruiken, benadrukte Bekkers dat ouders hun eigen geweten moesten volgen bij het bepalen van het kindertal. Dit was revolutionair. Hij deed het zonder vooraf toestemming te vragen aan kardinaal Alfrink, die hier niet over te spreken was. Zijn ervaring als kind in een groot gezin met een moeder die eigenlijk niet tegen die taak was opgewassen, bracht hem er toe deze boodschap te brengen.

Deze ontwikkelingen luidden het einde van het Rijke Roomse Leven in. De gezinnen werden allengs kleiner en het kerkbezoek nam van lieverlee af. In 1965 werd de eerste kerk gesloopt...

Leuke weetjes

- In 1965 wordt de eerste kerk gesloopt.
- In 1967 waren er 13.388 priesters in Nederland, meer dan het aantal artsen.
- Het is niet bekend wat met het vroeger voor de missie ingezamelde zilverpapier en flessendoppen is gebeurd.
- Het aantal knoopjes op een priestersoutane is 33, net zoveel als de leeftijd van Christus.

Monseigneur W.M. Bekkers.

Kerkbrand

De kerk in de eerste uitvoering (1966).

De brand op 9 februari 1969.

Een van de ergste rampen die een dorp kan overkomen is het in de brand vliegen van de kerk. Het gebeurde onlangs met de O.L. Vrouw Geboortekerk in Hoogmade. De media stonden er vol van en het is de grote vraag wat de toekomst gaat brengen. Vanuit Oud Alkemade leven wij mee met de mensen in Hoogmade die dit baken van de lokale geschiedenis verloren hebben zien gaan. In Oude Wetering was het dit jaar vijftig jaar geleden dat de kerk van de H. Jacobus de Meerdere aan de Meerkreuk afbrandde. De kerk was pas een paar jaar oud: in 1966 werd hij ingewijd, op 9 februari 1969 sloegen de vlammen uit de karakteristieke punt. Twee uur na het lezen van de laatste mis werd de brand geconstateerd. Al snel bleek het vuur niet meer te houden en brandde de kerk helemaal af.

Binnen anderhalf jaar was de kerk in dezelfde vorm herbouwd en in 1970 weer in gebruik genomen. Heel erg lang heeft dit echter niet mogen duren. Op 7 september 2014 werd de laatste viering gehouden en in het voorjaar van 2016 is de kerk gesloopt. Tot nu toe is er nog niets voor in de plaats gekomen.

1980 - 2020: 40-jarig jubileum Stichting Oud Alkemade

(Deel 1)

Sjaak Bouwmeester

In de jaren zeventig van de vorige eeuw bestonden er in dorpen als Zoeterwoude en Woubrugge al historische verenigingen. In Leiden was de Historische vereniging Oud Leiden al tientallen jaren actief met het vastleggen van de historie. Jaarlijks werd er door Oud Leiden een jaarboekje uitgegeven over historische feiten en gebeurtenissen in en buiten Leiden. Uit de gemeente Alkemade waren pastoor A.H. Schrama uit Oud Ade en G.M. Zoetemelk uit Rijpwetering correspondent bij Oud Leiden. Het was om die reden dat de toenmalige burgemeester van Alkemade P.J. Bolten contact opnam met pastoor Schrama met de vraag of hij met een paar mensen die belangstelling hadden voor de historie van Alkemade een werkgroep zou willen oprichten.

De eerste werkgroep

Pastoor Schrama vond het een prima initiatief en ging op huisbezoek bij Tom van der Meer, Eef Rodewijk en Theo Hoogenboom. Zij waren in 1975 de samenstellers van het eerste boekje 'Oude prentkaarten vertellen over Roelofarendsveen'. Daarnaast benaderde pastoor Schrama Joop Oomen, Dick van der Hulst en mevrouw Schoenmaker, allemaal mensen met belangstelling voor de geschiedenis van Alkemade.

Later werd de groep nog aangevuld met S.J. van der Willik, Niek Rietbroek, mevrouw P. van Aken-Rens en G. van Kuitenhoven. Op 8 augustus 1980 nodigde burgemeester Bolten deze mensen uit om op 16 december 1980 met elkaar te

Burgemeester Bolten was in zijn vorige gemeente Schipluiden ook betrokken geweest bij de opzet van een historische vereniging.

overleggen over het vormen van een werkgroep met als doel het oprichten van een historische vereniging in Alkemade. Naast de mensen uit Alkemade had burgemeester Bolten ook de heer Moerman, lid van de Historische vereniging Oud-Schipluiden uitgenodigd.

In zijn welkomstwoord benadrukte de heer Bolten dat het gezelschap bestaat uit personen die ieder voor zich geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van Alkemade. Allemaal liefhebbers van het verleden van deze gemeente en haar - vroegere - bewoners. Na het aanhoren van de interessante verhalen en adviezen van de heer Moerman verklaren alle leden van de werkgroep zich bereid zich te willen inzetten voor het realiseren van

een historische vereniging. Afgesproken wordt om de volgende bijeenkomst op 9 januari 1981 te houden in het atelier van Joop Oomen aan de Lindelaan.

De stichting krijgt vorm

In dit tweede overleg wordt Evert Rodewijk met algemene stemmen tot voorzitter gekozen. Dick van der Hulst en Tom van der Meer worden respectievelijk benoemd tot penningmeester en secretaris.

In het begin kent de werkgroep nogal wat opstartproblemen. Er is een gebrek aan financiële middelen, er is geen eigen huisvesting en voor de inmiddels verzamelde historische voorwerpen is geen opslagruimte. Toch lukt het al snel om donateurs te vinden die bereid zijn hun steentje bij te dragen. De tien leden van de werkgroep leggen zelf allemaal 25 gulden op tafel, waardoor het startkapitaal 250 gulden bedraagt. Al vrij snel na de oprichting nam Oud Alkemade deel aan allerlei manifestaties.

In 1982 worden op de fancy fair van de Stichting Jeugd Alkemade in de Alkenburcht foto's en filmpjes van Roelofarendsveen vertoond. Het aantal donateurs is inmiddels gestegen naar driehonderd. Er vindt regelmatig overleg plaats met besturen van andere historische verenigingen. Ook worden er sprekers uitgenodigd.

De Alkmadders

In 1983 wordt door de heer Bouman van het Hoogheemraadschap van Rijnland bij Café Jan Punt een lezing gehouden voor donateurs. In maart wordt het eerste nummer van 'De Alkmadders' uitgegeven.

Pastoor Schrama, een van de initiatiefnemers van de oprichting van de Stichting Oud Alkemade.

Geachte leden,

Hierbij doe ik u het verslag van de op 16 december 1980 gehouden vergadering van uw werkgroep toekomen. Geerne nodig ik u uit tot het bijwonen van de volgende vergadering, die zal worden gehouden op vrijdag 9 januari a.s. ten huize van de heer J.T. Oomen, Lindelaan 5 te Roelofarendsveen, aanvang 20.00 uur.

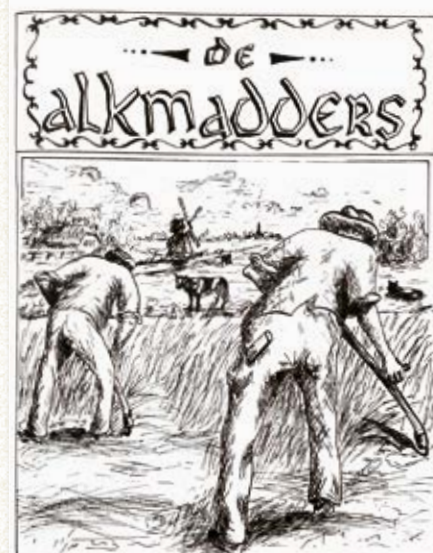
Voorts maak ik van deze gelegenheid gebruik u te berichten, dat de heer N.A.J. Rietbroek besloten heeft zich uit uw werkgroep terug te trekken. Hij wenst de leden veel succes toe bij hun verdere onderzoeken en ik sluit mij bij deze woorden gaarne aan.

Tot slot deel ik u mede, dat zich alsnog als lid van de werkgroep heeft aangemeld de heer P.A. Kuivenhoven, die derhalve op 9 januari a.s. de vergadering voor de eerste keer zal bijwonen.

De burgemeester van Alkemade

(drs. P.J. Bolten)

De brief van burgemeester Bolten voor de tweede vergadering van de werkgroep.

De eerste uitgave van De Alkmadders.

Het was Willem Zwartjes die na onderzoek in het Rijksarchief in Den Haag de naam 'De Alkmadders' bedacht, een naam die na veertig jaar nog steeds op de omslag prijkt, maar de laatste jaren zonder het woordje 'De'. De naam Alkmadders verwijst naar enkele woorden uit de Nederduitse taal. 'Made' betekent laag grasland of weiland. In andere plaatsen heette zo'n

stuk grond een 'meent'. De maaiers van het gras werden 'madders' genoemd. Het woordje 'Alk' is afgeleid van malkander of elkander. Bij de verschijning van het eerste nummer in 1983 werden deze woorden samengevoegd tot de titel van het blad.

In het begin werden de aangeleverde teksten uitgetypt door secretaris

Tom van der Meer, die met hulp van de werkgroepleden vervolgens de teksten stencilde en de boekjes in elkaar niette. Er werden zo'n 150 exemplaren samengesteld voor donateurs en andere historische verenigingen.

In 1984 treden Gerard van der Meer en Sjors Bakker toe tot het bestuur. Evert Rodewijk stopt na vier jaar als voorzitter. Kees Turk volgt Evert op. Er wordt vanuit het bestuur een brief gezonden naar het gemeentebestuur waarin wordt gepleit voor het behoud van de sluis in Roelofarendsveen. Na vier jaar als 'werkgroep' te hebben bestaan, wordt die op 15 oktober formeel notarieel vastgelegd als stichting. De kosten voor het opstellen van de akte bedroegen f 500.-. Notaris Moussault was de stichting zeer goed gezind en bracht deze kosten niet in rekening.

In 1985 hebben Kees Turk, Tom van der Meer en Gerard van der Meer een gesprek met het gemeentebestuur over geschikte huisvesting van de stichting. Zij kregen na dit overleg van burgemeester Wagenaar de boodschap mee dat de stichting ten aanzien van oude gebouwen niet te ver moest gaan. Hij bedoelde daarmee dat de stichting niet moest proberen om gebouwen of woningen die niet meer bewoonbaar waren toch te willen behouden. Medio december krijgt de stichting de mogelijkheid een lokaal in

Evert Rodewijk, de eerste voorzitter van de Stichting Oud Alkemade

Het lokaal van de Sint Jozefschool is ingericht. Op de rug gezien Theo Meijer, in het midden Cor van Haastrecht en rechts Kees Turk.

de Sint Jozefschool aan het Pastoor Onelplein in gebruik te nemen.

Een eigen onderkomen

In 1986 wordt het schoollokaal ingericht met gekregen tafels, stoelen en kasten. In maart vindt er in de Alkeburcht een tentoonstelling plaats van timmermansgereedschap, foto's, klederdrachten en een schaalmodel van een Veense praam. Gerard van der Meer wordt gekozen tot voorzitter en zal dat tot 1994 blijven. Er zijn wat moeilijkheden binnen de stichting en Gerard van der Meer belegt een extra overleg om de neuzen weer dezelfde kant op te krijgen. Voor het eerst wordt er een begroting gepresenteerd voor het komende jaar.

Tom van der Meer geeft aan te stoppen als secretaris. Er wordt nu een redactieteam voor de Alkmadders gevormd, bestaande uit Willem Zwartjes, Gerard van der Meer, Theo Hoogenboom en Sjors Bakker.

In 1987 wordt de bestuursstructuur aangepast. Het algemeen bestuur bestaande uit vijftien mensen wordt teruggebracht naar een dagelijks bestuur van vijf personen. De stichting voert de Oud Alkemadeprijs in die in principe jaarlijks uitgereikt zal worden aan personen of organisaties die zich inzetten voor het

behoud van historisch erfgoed in de gemeente Alkemade. De eerste wordt uitgereikt aan de 'Stichting tot behoud van de sluis' in Roelofarendsveen.

In 1988 stijgt na een huis-aan-huisactie het aantal donateurs naar zeshonderd. Gerard van der Meer plaatst als voorzitter van de stichting een open brief in het Witte weekblad, gericht aan alle inwoners van de gemeente Alkemade, over het voorgenomen besluit van de gemeente om het gemeentehuis te slopen. Ondanks bijna vijfduizend handtekeningen van bewo-

ners die voor handhaving van het oude gemeentehuis zijn, besluit de gemeente het gemeentehuis toch te slopen.

1989: het dagelijks bestuur bestaat uit voorzitter Gerard van der Meer, secretaris Annelies van Wieringen en penningmeester Dick van der Hulst. Er zijn diverse tentoonstellingen van schoolfoto's, ijspret en er worden filmavonden gehouden. Ida Bakker-Hoogenboom heeft het initiatief genomen om te komen tot een reünie van leerlingen van de Sint Ignatiuschool met het geboortjaar 1938. Het bestuur besluit om, onder bepaalde voorwaarden, het spoorhuis in de Narcisstraat te kopen van de gemeente. Uiteindelijk blijkt dit, gezien de slechte onderhoudstoestand, echter financieel niet haalbaar te zijn. Het huis wordt verkocht aan de familie Kloosterman die het prachtig renoveerde.

In deze eerste tien jaar is met een beperkt aantal mensen ongelooflijk veel werk verzet. In die periode werd de basis gelegd tot datgene wat de Stichting Oud Alkemade nu is.

In de volgende Alkmadders zullen wij vertellen over het reilen en zeilen in de periode 1990 - 2000.

Gerard van der Meer (links) in gesprek met burgemeester Joop Wagenaar bij een van de eerste tentoonstellingen.

Onze Heerlijkheid Alckemade

Gerrit en Jan Kuipers

Belofte maakt schuld

In de periode 2013-2016 schreef ik samen met mijn vader Gerrit twee boeken over zijn belevenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog en in Nederlands-Indië. Maar Gerrit Kuipers was nog lang niet uitgepraat en ook de verhalen over zijn jeugd, zijn ouders en grootouders, waren zeer de moeite waard om op papier te zetten. Ik heb hem plechtig beloofd dit boek af te maken, ook als hij er niet meer zou zijn. Hij overleed in 2016, en het heeft even geduurd, maar nu is het dan (eindelijk) zo ver.

Ons boek vertelt het verhaal van duizend jaar geschiedenis van Alckemade – van de allereerste ontginningen van het Grote Groene Woud in ons gebied rond het jaar 1000 tot en met de periode van wederopbouw en het ‘goede leven’ dat na de Tweede Wereldoorlog aanbrak.

Mijn vader en ik met ons eerste boek.

‘Onze’ Heerlijkheid

Alckemade (tegenwoordig onderdeel van de gemeente Kaag en Braassem) was tot het einde van de achttiende eeuw een zogenaamde ambachtsheerlijkheid, bestuurd door de Heren van Alckemade vanuit hun kastelen bij Sassenheim, Warmond en Lisse. Maar bij het woordje ‘onze’ hoort wel een belangrijke kanttekening, want met ‘onze heerlijkheid’ bedoelde de Heer van Alckemade dat het ‘zijn heerlijkheid’ was. Onze ambachtsheren duiden zichzelf namelijk aan met het koninklijke meervoud (en zelfs rond 1850 komen we nog burgemeesters tegen die over zichzelf schrijven als ‘Wij Burgemeester van Alckemade’). De

inwoners van het ambacht hadden niet veel te vertellen. Zij moesten belasting betalen aan de ambachtsheer zodat hij zijn dure adellijke leventje kon bekostigen. Zo onderhield de lage stand van boeren en arbeiders de hogere adellijke stand en kregen zij in ruil daarvoor bescherming, orde en recht. Dat was de theorie, maar de praktijk was vaak heel anders, want het leidde maar al te vaak tot corruptie en machtsmisbruik. We komen er in dit boek vele voorbeelden van tegen.

Door de ogen van onze voorouders

Vader Gerrit en ik hebben altijd met veel plezier de verhalen gelezen in de Alkmadders. We vonden het wel een aardig idee om alle belangrijke gebeurtenissen uit de geschiedenis van onze geboortestreek eens op een rijtje te zetten en na te gaan of onze ‘ouwelui’ daarbij betrokken waren. En dat hebben we geweten, want dat waren ze zeker!

Je hebt twee ouders, vier grootouders en acht overgrootouders. Daarna neemt het aantal voorouders in rap tempo toe. Onder onze voorouders komen we alle bekende familienamen uit onze streek wel zo’n beetje tegen, zoals Van Klink, Pouw, Hoogenboom, Koek, Van Egmond, Bakker, Van der Meer enzovoort. Dat betekent dat we dezelfde voorouders delen met vrijwel al onze streekgenoten die tot de oorspronkelijke bewoners van Alckemade en omstreken behoren. Je hoeft niet eens zo heel veel generaties terug te gaan in de tijd om te ontdekken dat je in zo’n plattelandsgemeente eigenlijk allemaal aan elkaar verwant bent.

We vinden onze voorouders terug als veenmannen, turfschippers en turfarbeiders, meehelpend aan de vernietiging van het Hollandse veenlandschap. Maar ook als armmeesters, klopjes (kosteressen) en schuilkerkhouders in de periode na de Tachtigjarige Oorlog, waarin katholieken hun - verboden - godsdienst alleen in het verborgene konden belijden. We vinden ze terug als strijders tegen de Franse Zonnekoning in rampjaar 1672, of als orangisten en patriotten in de roerige periode rond

1780 die voorafging aan de Franse Tijd.

Onder onze voorouders en hun verwanten vinden we verder nog boter- en caes-coopers, scheepmakers, arbeiders, herbergiers, herenboeren, een rechter, een schoolmeester, een melkventer, een ijzersmid en een hoefsmid en een windmaker (orgeltrapper) in de Veense kerk. Maar onze meest directe voorouders vinden we terug in Roelofarendsveen als arbeiders, baggermannen en tuinders in de 19e en 20e eeuw en als verzetsstrijders in de Tweede Wereldoorlog.

Belangrijke gebeurtenissen in onze vaderlandse geschiedenis hebben ook in Alckemade grote gevolgen gehad. De geschiedenis is een verhaal van oorlogen, godsdiensttwisten, onderdrukking, uitbuiting en geweld; ook ons ambacht is daar niet aan ontkomen.

Gerrit Kuipers en Annie van Velzen vóór hun trouwen.

Rampspoed

De 'Bullebak' kwam in vele gedaanten. Hij kwam als buitenlandse agressor zoals de Spanjaarden, de Fransen en de Duitsers, die dood en verderf zaaiden in onze Lage Landen. Hij kwam als uitbuiters, in de vorm van de corrupte ambachtsheren en hun schouten. Hij kwam als religieuze onderdrukker die geen genade kende voor andersdenkenden. Hij waarde ook rond in de vorm van de vele ziekten die onze voorouders geteisterd hebben. En hij bedreigde onze heerlijkheid in de vorm

Gerrit Kuipers (1922-2016) en Annie van Velzen (1929-2018).

van de Waterwolf (het Haarlemmermeer) die tijdens stormen en vloedgolven grote delen van het land wegvrat en Alkemade zelfs volledig dreigde weg te spoelen. Al moet er wel bij gezegd worden dat onze voorvaders door het ongebreideld turfsteken zelf aan deze rampspoed hebben bijgedragen.

Het Veense wurftleven

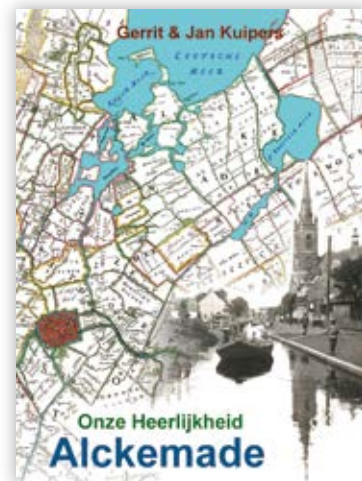
De laatste hoofdstukken van dit boek bevatten het levensverhaal van vader Gerrit en moeder Annie, door henzelf verteld in hun eigen moerstaal, het oude Veenese dialect. Het was toch wel een feest der herkenning om al die mooie gekke ouwe Veenese uitdrukkingen weer eens langs te 'hore komme'.

Het was een genot om enkele jaren samen met mijn vader een schrijversduo te vormen. We hebben er beiden veel plezier aan beleefd. Moeder Annie vond het allemaal maar zozo, van haar hoefde al die poespas niet. Maar toch wist ook zij zich nog het een en ander te herinneren over haar ouders en grootouders en heeft zij nog heel wat verteld over haar jonge jaren, zodat we een goed beeld kunnen

schetsen van het 'wurftleven' aan 't noordend van de Veen' in de jaren 1920/30.

Het boek "Onze Heerlijkheid Alkemade" van Gerrit en Jan Kuipers telt 609 pagina's boordevol historische kaarten, schema's en foto's. Het kost € 36,00 en is te bestellen via Bol.com of in de boekwinkel.

Lezers van Alkmadders kunnen het boek met 20% korting bestellen bij Jan Kuipers. Stuur daarvoor een e-mailtje naar jank1235@outlook.com met vermelding van uw volledige naam en adresgegevens.

Herdenking einde Tweede Wereldoorlog

Volgend jaar is het 75 jaar geleden dat er een einde kwam aan de Duitse bezetting van Nederland. Het zuidelijke deel van Nederland was al in oktober 1944 door de geallieerden bevrijd. De eerste vieringen over de bevrijding, door vooral het Poolse leger, zijn dan ook afgelopen oktober al gehouden. Op 5 mei 1945 was heel Nederland bevrijd. In 2020 zullen overal in het land vieringen en herdenkingen plaatsvinden. Ook de Stichting Oud Alkemade is voornemens hier aandacht aan te besteden. In een deel van het museum willen wij een aantal maanden een tentoonstelling inrichten over de Tweede Wereldoorlog

en de bevrijding. De stichting is al in het bezit van veel foto's, kranten, boeken en andere spullen uit die jaren. Waar wij nog naar op zoek zijn, zijn *persoonlijke* dingen die mensen bewaard hebben uit de oorlogsperiode. Bij voorkeur voorwerpen waar ook een verhaal aan vast zit.

Mocht u zelf, of van uw ouders, opa of oma, over bepaalde voorwerpen, foto's en brieven beschikken uit die periode, dan zouden wij dat graag voor de duur van de tentoonstelling van u willen lenen. U kunt contact opnemen met Sjaak Bouwmeester, telefoon 071-3315433 of sjaakbouwmeester@hotmail.com

Peter Muller, vele jaren politieagent in Alkemade, heeft in de Tweede Wereldoorlog twee jaar doorgebracht in een krijgsgevangenkamp in Muhlberg aan de Elbe in Duitsland. In dat kamp zaten ook Russische krijgsgevangenen. Bij de bevrijding van het kamp kreeg Peter van een Rus een shagdoosje gemaakt van een oud conservenblikje.

Onbekende foto's uit de oorlog

Volgens het NIOD, Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies, zijn er nog heel veel onbekende foto's van de oorlog en de bevrijding. Naar aanleiding van 75 jaar vrijheid en de vele activiteiten die daar omheen worden georganiseerd, vragen zij alle Nederlanders om eens in oude schoenendozen en archieven te kijken om te zien of er nog oude kiekjes bewaard zijn gebleven. In maart 2020 organiseert het NIOD een landelijke tentoonstelling van de honderd meest bijzondere foto's van de bezetting en bevrijding in Nederland, Nederlands-Indië, Suriname en de Antillen. Heeft u ook nog oude foto's, dan kunt u ze brengen naar Oud Alkemade. Wij zullen ze dan scannen en doorsturen. U kunt natuurlijk ook uw eigen gescande foto's naar ons opsturen: info@stichtingoudalkemade.nl

Cholera in Alkemade 1832-1866

Alfred Bakker

Alkemade is in de negentiende eeuw acht keer getroffen door cholera. Halverwege de eeuw vielen er wel tachtig doden bij een epidemie. Geleidelijk aan wist men verspreiding van de ziekte te voorkomen. Het leidde wel tot een opstandje in de Veen in 1892.

Inleiding

In 1832 maakte Alkemade voor het eerst kennis met cholera. Er stierven drie inwoners. Het jaar daarop woedde weer een epidemie met veertig slachtoffers en de laatste was in 1866. Over de oorzaak van de ziekte was men lang in het ongewisse. Pas na de laatste epidemie in Alkemade ontdekte de Duitser Robert Koch de cholera-bacil.

De landelijke overheid was al vroeg op het juiste spoor om verspreiding te voorkomen: het inperken van menselijke verplaatsingen door quarantaine of verboden op grote bijeenkomsten, zoals kermissen. Het verbod op de kermis in Alkemade in 1867 en 1892 hielp inderdaad.

Cholera

De Cholera Asiatica is een zeer besmettelijke bacteriële infectieziekte met een incubatietijd van slechts enkele dagen. Symptomen van de cholera waren hevig braken, heftige diarree, uitdroging, uitpuilende ogen en een vreemde blauwe huidskleur. Dat laatste gaf de ziekte ook de bijnaam de 'blauwe dood'. Een andere benaming in de negentiende eeuw was 'Aziatische braakloop'.

Cholera nadert in 1832

De cholera woedde eind 1831 in Hamburg en werd van daar via Sunderland in januari 1832 overgebracht naar Londen. Eind maart van dat jaar verscheen de ziekte in Parijs. De Nederlandse autoriteiten probeerden de verspreiding tegen te gaan door reizigers vanuit het buitenland in quarantaine te houden, bijvoorbeeld op het eiland Tiengemetten. Desondanks verspreidde de ziekte zich via een visserschip op 25 juni naar Scheveningen, waar op 3 juli 1832 de eerste dode viel. Vanuit Rotterdam bracht een schipper de ziekte op 5 augustus 1832 over in Amsterdam. Op die dag scheen de cholera ook in Leiden uitgebroken te zijn. Zekerheid daarover had men op 9 augustus na twee

Tabel: Cholera-sterfgevallen in vijf gemeenten in de periode 1832-1866

Gemeente	1832	1833	1848-1849	1853	1854	1855	1859	1866
Alkemade	3	40	80	17	14	24	68	40
Leimuiden	--	--	--	--	--	--	--	8
Rijnsaterwoude	--	--	--	--	--	12	2	--
Woubrugge	1	--	24	4	--	3	24	15
Leiden	485	109	949	84	77	211	327	892

Cholera-sterfgevallen in vijf gemeenten 1832-1866

sterfgevallen. Cornelis Schalkwijk was op 4 augustus ziek geworden: 'braken, diarree, heftige krampen in de kuit, ingezonken ogen, ingevallen wangen, bijna geen pols, blauwe huid'. Een tweede naam in Leiden is die van Pieter Loeber, een 52-jarige daggelder die woonde in de Kruisstraat en op 10 augustus 1832 in het Cholera-Hospitaal overleed.

Grote steden beschikten dus over cholera-hospitals. In 1832 schreef Dozy over Leiden: "Op den 20sten Augustus 1832, werd in het 3de Cholera-ziekenhuis, gelegen in de Kaarsenmakerstraat, binnen deze Stad, ter verpleging der Cholera-lidder opengesteld."

Cholera in 1832 in Alkemade

De exacte datum waarop de cholera in Alkemade arriveerde en de namen van de lokale slachtoffers zijn onbekend. Aannemelijk is dat de cholera begin augustus arriveerde, bijvoorbeeld via schippers die Oude Wetering aandeden op weg van Rotterdam naar Amsterdam.

Er is wel een ex-inwoner van Alkemade bekend als slachtoffer. Op 26 oktober 1832 om zes uur 's ochtends overleed Jacob Koek, oud 56 jaren, schippersknecht, geboren aan de Oude Wetering. Zijn sterfhuys stond aan de Goudsbloemgracht in de Amsterdamse Jordaan.

Van cholera-hospitals was in Alkemade natuurlijk geen sprake. Johannes Cornelis Vuisting, heel- en vroedmeester te Rijp-

wetering (en raadslid), moest het zonder een speciaal onderkomen voor choleralidder stellen in 1832 en 1833.

Van de volgende epidemie is alleen bekend dat er veertig sterfgevallen waren in Alkemade. Landelijk eiste de epidemie in 1833 het leven van 5.000 mensen.

Epidemie in 1848-1849

De zwaarste epidemie in Alkemade maakte tachtig slachtoffers, ruim twee procent van de bevolking. Het is opvallend dat er toen geen slachtoffers vielen in Leimuiden en Rijnsaterwoude, maar wel in Woubrugge. Dat laatste wijst op de scheepvaartweg als route van verspreiding. Medici dachten later dat de oorzaak gezocht moest worden in verontreinigd water doordat de waterhuishouding in 1848 verstoord was geraakt door de toenmalige Haarlemmermeerwerken.

Koot en Vuisting in 1855

Drie jaar na de epidemie van 1855 schreef J.G. Waardenburg een verslag. Hij stelde: "Een kort overzicht der weergesteldheid in de onderscheiden maanden mag bij een epidemiologisch rapport niet ontbreken". In het verslag vinden we algemene gegevens over de cholera in Alkemade en omstreken.

Op lokaal niveau komen we in de aangiften bij de burgerlijke stand een paar specifieke gevallen tegen. In Oude Wetering voltrok zich in het gezin van kastelein

Tabel: Cholera gevallen in 1855

gemeente	aangetast	hersteld	overleden
Alkemade	43	18	25
Leimuiden	44		31
Rijnsaterwoude	21	9	12
Woubrugge	4	1	3
Leiden	335	124	211

Choleragevallen in 1855; aangetast en hersteld

Arie Koot en zijn vrouw Wilhelmina Hoogeveen een drama. Op 11 september 1855 verscheen Arie Koot bij burgemeester Roeloffs om te melden dat op 10 september in het huis, Wijk A nummer 86 zijn zoontje Bartholomeus van twee jaar was overleden. Op dezelfde dag meldde hij het overlijden van zijn dochtertje Maria, acht maanden, in hetzelfde huis.

Van de baby is de doodsoorzaak zeker. Chirurgijn Johannes Adrianus Vuisting, de opvolger van zijn vader Johannes Cornelis, stelde namelijk een brief op waarin hij schreef dat het nodig was om het lijk van de aan cholera overleden Maria Koot spoedig te begraven. Choleradoden werden zo snel mogelijk 'gekist'. Een ander choleraslachtoffer dat we bij naam kennen was Quirina, geboren op 9 mei 1821 te Rijpwetering, dochter van Johannes Straathof en Marijtje van Dregt. Zij overleed op 15 oktober 1859 te Oud Ade aan de cholera.

Lokale verschillen in 1859

Over de cholera-epidemie van dat jaar die ook in Alkemade woedde, "bijzonder hevig" zelfs, weten we veel dankzij Johannes Zeeman (1824-1905). Hij was gepromoveerd in Leiden in 1847, stadsdokter in Amsterdam, hygiënist en een pionier in het medisch-statistisch onderzoek in Nederland. Aan Zeemans verblijf in Leiden hebben we wellicht zijn interesse in de verspreiding van de ziekte in Alkemade en omstreken te danken. Het viel hem op dat er binnen Alkemade grote lokale verschillen in de sterfte waren.

Zeeman presenteerde in 1860 de "geschiedenis van de cholera gedurende 1859 in Nederland". Het rapport bevat statistische gegevens per provincie. In Zuid-Holland gaat hij uitvoeren in op de verspreiding in onze streek. Zeeman bracht zelfs een bezoek aan Woubrugge.

In Alkemade met zijn vele dorpen en gehuchten valt het op dat de cholera vooral in het westen heeft huisgehouden. Daar vielen zestig van de 68 doden. Het aantal aangetasten en overledenen

Akte overlijden Maria Koot.

per dorp en gehucht vatte hij samen in een tabel voor nadere analyse.

We citeren Zeeman letterlijk: "Men dient meer bepaald het oog te vestigen op de Rijpwetering, waar één van de 10 is aangetast en op de gehuchten Poel en Ade, Oud-Ade en Broekhorst [sic]. Waar insgelijks één van de 10 is aangetast; op dat dorp en die gehuchten te zamen met 992 zielen 102 choleragevallen en 60 dooden, dat is één van de 10 ziek en één van de 16 gestorven." "Voor zoo verre is nagegaan kunnen worden, hadden de eerste zieken de gemeente niet verlaten, en kan alzoo de ziekte aldaar niet als van buiten aangebragt beschouwd worden." De drinkwatercommissie zoekt de verklaring in de kermis voor vijf van de plaatsen: Rijpwetering 12 september bijvoorbeeld.

Kermis als risicofactor?

Zeemans verslag eindigt met de conclusie: dat er in de gemeente Alkemade geen plaatselijke omstandigheden zijn die de heftigheid van de cholera zou kunnen verklaren. Hij oppert dat de inwoners "meerdere voorbeschiktheid" hadden. Bevredigend vindt hij de verklaring niet.

Er valt hem wel een verband met de kermis op. "Die is in dergelijke streken niet het minst levendig." In vijf plaatsen met cholera was kermis geweest. Op 12 september bijvoorbeeld "aan de Rijpwetering, maar meer nog trof het ons, dat het den 25sten September kermis is aan de vrije en lage Boekhorst en dat den 26sten, dus den dag na die boerenkermis, het eerste ziektegeval onder de gemeente Alkemade voorkwam. Waar en wie dit was, blijkt uit de berigten niet".

Zoeken naar oorzaken

Terwijl de overheid de verspreiding trachtte tegen te gaan door quarantainemaatregelen, zochten geestelijken, medici en statistici naar de oorzaken.

Aanvankelijk zocht men de oorzaak in de zogenaemde *miasmata*, giftige dampen die opstijgen uit de verontreinigde grachten en sloten en het opgehoopte straatvuil, die de ziekte via de lucht zouden verspreiden.

In een herderlijk schrijven betoogde bisschop G.P. Wilmer in Haarlem dat cholera de rechtvaardige straf van God was. Voor gelovigen was het een extra bewijs dat Gods rijk beter was dan aards genot en bezit. Zij die de Heer nog niet vreesden, moesten

Verspreiding in 1859. De ziekte arriveerde in Alkemade op 27 september. Oudshoorn werd het zwaarst getroffen.

Oude Wetering	m. 735 zielen v. welke aanget. 1 en overl. 1		
Roelofsarendsveen	" 1324	" " " " " 4	" " 4
Rijpwetering	" 685	" " " " " 68	" " 44
De Kaag	" 157	" " " " " 4	" " 2
Gehuchten.			
Nieuwe Wetering	" 345	" " " " " 4	" " 1
Poel en Ade	} " 307	" " " " " 34	" " 16
Oud-Ade			
Broekhorst			
Lageland	" 80		
	3633	115	68

Tabel met verspreiding per dorp en gehucht.

nu wel tot het juiste inzicht komen.

De Veense pastoor J.M. van der Stoot stond dicht bij de natuur. Hij was een verwoed verzamelaar van vlinders en lid van de Nederlandsche Entomologische Vereeniging die zich bezighield met insectenstudie. Zijn collectie vlinders ging bij zijn dood naar het Museum van natuurlijke historie te Leiden.

Van der Stoot 'geloofde' ook in miasmata. In 1859 was hij een 'dagverhaal' begonnen. Daarin schreef hij in 1860 dat door zware stormen de atmosfeer aanmerkelijk verbeterd was "ten voordeele van den gezondheidstoestand der menschen".

Ook wetenschappers meenden dat de atmosfeer een rol speelde. We zagen al dat bij elke studie over cholera de weersomstandigheden betrokken moesten worden. Vanaf de eerste epidemie werd aan zuiver drinkwater een belangrijke rol toebedacht. Een Haarlemmer vroeg zich al in 1832 af of door het zuivere bronwater in zijn stad het aantal sterfgevallen zo laag was.

In 1854 kwam een doorbraak door een onderzoek van de Britse arts John Snow. Hij toonde onomstotelijk aan dat het drinkwater uit een waterpomp in Londen de belangrijkste besmettingshaard vormde.

Maar zelfs een onderlegd iemand als Zeeman kwam er nog niet helemaal uit. In zijn betoog over de verspreiding van de cholera in 1859 kwam hij tot de veronderstelling voor een zekere aanleg in Alkemade, die hij bijna gelijktijdig weer verwierp.

Pas door het onderzoek van Robert Koch, onder andere buiten Europa, werd duidelijk dat de ziekte verspreid werd via de cholerabacil, waardoor de ziekte zich vooral via het drinkwater verspreidde.

Veertig doden in 1866

De epidemie van 1866 was de laatste en dodelijkste epidemie in Nederland. Alkemade telde toen veertig doden.

De landelijke epidemie was aanleiding tot de instelling van de "drinkwatercommissie", die over Alkemade rapporteerde dat er weinig regen- of bronwater was. Er was wel vaartwater dat helder en zuiver van smaak was.

Desondanks deed de cholera zich het eerst voor aan een vaart. Op 28 mei waren er twee gevallen in Oude Wetering, gevolgd door weer twee gevallen op 17 juni. Op 8 juli werd het achtste choleraslachtoffer in Oude Wetering genoteerd. In twee van de vijf 'wijken' in Alkemade kwamen geen cholera-gevallen voor. De epidemie duurde twaalf weken.

Over Woubrugge rapporteerde de drinkwatercommissie dat het

eerste geval voorkwam op 12 juni aan boord van een schip. Het vaartuig kwam uit Tiel en was via Gouda naar Woubrugge gevaren.

Dreiging afgewend in 1892

In Zwammerdam en Alphen aan den Rijn stierven eind september 1892 enkele inwoners aan cholera. Het was voor het Leidse gemeentebestuur reden om te waarschuwen tegen het gebruik van Rijn- en grachtenwater voor alle mogelijke doeleinden en uitsluitend duinwater te gebruiken. Het gemeentebestuur van Alkemade kon dat alternatief niet suggereren. Het maakte bekend dat de kermissen die her en der in de gemeente zouden plaatsvinden van 3 tot 8 oktober 1892 op basis van een landelijke wet "zijn geschorst en alzoo niet doorgaan".

De autoriteiten voorzagen een reactie op de schorsing van de kermissen. In Leiden werd een detachement gereedgehouden. Het stond onder bevel van de eerste-luitenant J.F. Vethake. Burgemeester F.H. van Wichen, "thans ten einde raad", riep in overleg met het gemeentebestuur de hulp van het detachement in. De militairen vertrokken maandagavond 3 oktober uit Leiden naar Alkemade, waar de Veenders scandeerden:

Hop, hop, hop,
Hop, hop, hop,
Hang den Burgemeester op!
Kermis moet er wezen!
Kermis moet er zijn!

Zoo hoorde men o. a. zingen:

Hop, hop, hop,
Hop, hop, hop,
Hang den Burgemeester op!

Kermis moet er wezen!
Kermis moet er zijn!

en meer dergelijke fraaiheden.

Bericht in het Leidsch Dagblad van 8 oktober 1892.

Ofschoon de pers repte over "ongeregeldheden te Alkemade", zoals het afbreken van bruggen, het inslaan van een enkele gaslantaarn en het scanderen, liep het opstandje met een sisser af. Het detachement van Vethake was op donderdag 6 oktober al weer terug in Leiden.

Voorzorg in 1893

In enkele aangrenzende gemeenten waren in september 1893 weer enkele cholera-gevallen geconstateerd. Uit voorzorg werden in Alkemade maatregelen genomen. Vanaf zondag 24 september 1893 hielden twee officieren van gezondheid in Oude Wetering "geneeskundig toezicht op de daar langs varende schepen en hunne opvarenden". Ook waren er enige hospitaalsoldaten voor eventuele desinfectie gestationeerd. "De zieken-barak is in hunne nabijheid aan het noordeinde van Oude Wetering opgesteld." Of het aan de voorzorgsmaatregelen lag, is niet te bewijzen. Feit is dat er sinds 1866 geen inwoners meer zijn overleden aan de cholera in Alkemade.

In gesprek met Theo van der Poel, streek-historicus

Sjaak van der Geest

Theo van der Poel is zonder twijfel de meest productieve en bevlogen historisch onderzoeker in onze gemeente. Ik vraag me al jaren af hoe hij al dat onderzoek heeft kunnen doen naast zijn 'gewone leven' als docent op een Mavo en als echtgenoot, vader en grootvader en nog meer. Wie hij is en hoe hij dat onderzoek deed (en nog steeds doet) lijkt me ook boeiend voor de lezers van Alkmadders. Na enig aandringen stemt hij in met een interview – of eigenlijk was het meer een gesprek.

Ik noem hem gewoon Theo, want hij is een volle neef van me, om precies te zijn een dubbele volle neef (een term die niet onbekend is in de genealogie). Zijn vierde boek 'Geestverwanten', dat de geschiedenis van zijn moeders familie uitpluist, is tevens mijn familieboek en wel via mijn vader. Als ik iemand tegenkom die Van der Geest heet, is de eerste – wederkerige – vraag altijd: Op welke bladzijde sta jij in het Geestenboek? Voor niet minder dan negen families heeft hij zo'n boek gemaakt met genealogische overzichten gelardeerd met afbeeldingen en korte verhalen. Hij heeft daarmee een belangrijke impuls gegeven aan het historisch besef van die families.

Theo van der Poel is in 1932 geboren op de Blankenhoeve aan het Vennemeer in Oud Ade als vijfde kind in een gezin dat zou uitgroeien tot zestien kinderen, waarvan dertien jongens. Hij is even oud als de Afsluitdijk, zegt hij met

Theo van der Poel in zijn werkkamer.

gevoel voor historische context. Tegen het einde van de oorlog was de school gesloten en Theo spreekt dan van een 'verloren jaar'. Door oorlogsomstandigheden en het feit dat in 1943 aan de lagere school het zevende en acht-

ste leerjaar toegevoegd waren (VGLO: Voortgezet Gewoon Lager Onderwijs), was het voor de onderwijzers op het eind van de oorlog moeilijk om op het juiste niveau les te geven. Daarom ging Theo vanuit de achtste klas naar de R.K. Hogere Burgerschool Sint Bonaventura in Leiden.

Na zijn eindexamen wordt hij opgeroepen voor militaire dienst. In de tussenliggende vier maanden verblijft hij op de bonnefooi in Frankrijk "omdat nietsdoen niet in mijn vocabulaire past". Zo kort na de oorlog een niet alledaagse keuze. Daarna bijna 24 maanden in militaire dienst (tot half september 1954). Weer twee "verloren jaren". Hij vindt een kantoorbaan bij de Hoogovens in IJmuiden, maar als er een spoedcursus voor onderwijzers wordt aangeboden kiest hij daarvoor. Hij haalt vervolgens zijn 'hoofdacte' en enkele jaren later ook diploma's in Frans en boekhouden. Hij wordt onderwijzer op de lagere school in Warmond (vier jaar) en Hillegom (twee jaar) om vervolgens leraar te worden op de Mulo (voorloper van wat nu Mavo heet). Theo trouwt met zijn dorpsgenote en bijna-buurmeisje Trudy van der Hulst en zij vestigen zich in Hillegom. Ze krijgen vier kinderen, waarvan er nu een in Nieuw-Zeeland, een in Nederland en twee in Duitsland wonen. Deze diaspora heeft hun leven boeiend maar ook ingewikkeld gemaakt. Het betekende veel reizen. Zo hebben ze samen zes keer Nieuw-Zeeland, aan het andere eind van de wereld, bezocht.

Na deze 'introductie' volgt hieronder een geanimeerd gesprek met Theo waarin ik hem een aantal vragen voorleg:

De boerderij Blankenhoeve.

Waar komt jouw historische interesse vandaan?

Mijn jongere broer Jacques en ik bleken al vroeg (ik was ongeveer 15) belangstelling te hebben voor de parochiegeschiedenis. Dat werd opgemerkt door de toenmalige pastoor Dercksen die ons uit zijn bibliotheek een deel van de geschiedenis van het Bisdom Haarlem leende waarin pastoor Görtz omstreeks 1875 zijn onderzoekingen had gepubliceerd. Ik moet ergens nog een oud schriftje hebben liggen waarin we bepaalde details daaruit noteerden.

Pastoor Dercksen (1882-1962).

Vooraf ook pastoor Verkleij en zijn priesterneef Joop Streng verdiepten zich in de geschiedenis. Bingo was het toen Joop Streng in Amersfoort in de bibliotheek van de Oud-Katholieke Kerk een kopie meekreeg van het leven van Pastoor Van der Plaat (1605-1684) door Johannes Laval. Toen kwam ik erachter hoe moeilijk het was voor een oud-Hbs'er om de briefwisselingen over en met Van der Plaat in het Latijn te lezen. Maar met de hulp van Jacques, die vijf jaar op het seminarie had gezeten, lukt het. Jacques is altijd ontzaglijk belangrijk voor mij geweest en heeft me tot zijn dood steeds geholpen. We zaten soms uren aan de telefoon om historische raadsels op te lossen. Pijnlijk vond ik het toen pastoor Schrama mij rond 1978 vroeg een boekje over de Sint Bavoparochie samen te stellen. Het moest binnen een half jaar verschijnen, terwijl ik vond dat ik daar twee jaar voor nodig had. Om die reden moest ik het afwijzen. [In 1989 (*Leids Jaarboekje*), 1990 (*Sprokkelen rond de Oude Ade*) en 2006

(*Hoe de kerkklokken in Alkemade gingen luiden*) vond hij alsnog de gelegenheid om een deel van zijn spitwerk over de parochie te publiceren, SvdG]

Familiegeschiedenis

Mijn hobby voor familiegeschiedenis is een ander verhaal. Misschien zit het wel in mijn Koblenzweij-genen. Mijn oudoom Piet Koblenzweij, wonend op Het Klaverblad, tweehonderd meter voorbij onze boerderij, schreef nota bene in mijn geboortjaar een schoolschrift vol over de families Koblenzweij, Van der Geest en Van Gent. Zijn bronnen waren bidprentjes en zijn geheugen. Maar de beslissende vonk die mij echt aan het werk zette was het huwelijk van mijn zus Annie met Piet van der Poel uit Rijpwetering. Zij zouden volgens mijn vader geen familie van elkaar zijn, wat ik onmogelijk kon aannemen. Na lang zoeken in archieven vond ik dat onze en zijn familietak in 1780 bij elkaar kwamen.

Van het een kwam het ander. Ik zette door. Tegenwoordig is dat een fluitje van een cent. Alles vind je op internet. Er zijn ontelbare sites waar je terecht kunt. Ik noem er een paar: *Wie was Wie*, *Ga het na*, *Open Archieven*, *Regionaal Archief Leiden*, *Centraal Bureau van Genealogie*, ik kan zo nog een hele tijd doorgaan. Ik moest in die tijd echter naar de gemeentehuizen en mocht overal leges betalen. Met de moeizaam bij elkaar gesprokkelde gegevens, verwerkt in een geheel met het handgeschreven document, ging ik naar Jan van Lierop. Hij was mijn collega op de

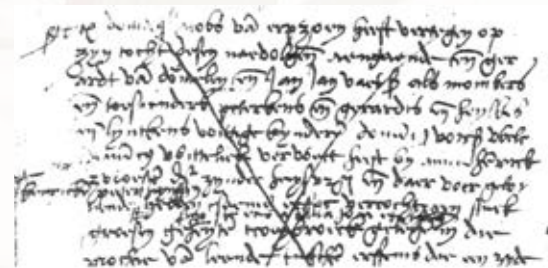
Piet Koblenzweij.

Handelsavondschool en eigenaar van een offsedrukkerij. Het betekende wel dat mijn manuscript geheel overgetypt moest worden. Anders dan met de tekstverwerker kon je nieuwgevonden feiten of andere veranderingen er niet tussen schuiven. Ik gaf dat aan met V'tjes achter de tekst die de arme typist, Van Lierops zoon Frans, dan ergens tussen de regels moest invoegen. "Hou nou eens op met al die V'tjes, ik word er gek van!" riep hij dan. Bovendien: allemaal extra kosten! En dat in 1973, een tijd waarin er nauwelijks familieboeken verschenen van gewone boerenfamilies. Na het handgeschreven manuscript kwam de oude typemachine, gevolgd door de elektrische en als laatste de tekstverwerker op de computer.

Eerlijk gezegd begrijp ik zelf ook niet waar ik de tijd vandaan haalde. Naast mijn dagtaak op de Mulo gaf ik twee avonden les op de avondschool en één avond werd vrijgehouden voor repetities van het kerkkoor waar ik de dirigent van was. De vrije middagen waren bezet voor het jongenskoor. Eigenlijk had ik alleen in de vakanties tijd voor mijn hobby, maar dan alleen bij slecht weer want bij goed weer werd een beroep gedaan op mijn taak als huisvader.

Hoe ging je te werk?

Eerst natuurlijk naar de Burgerlijke Stand die in 1811 was ingevoerd. Voor gegevens van vóór 1811 moet je verder zoeken in doopboeken. Die waren in 1929 overgebracht naar de rijksarchieven in de provinciale hoofdsteden. Daarna begon mijn hobby, het echte zoekwerk voor de genealoog: notarieel archief, rechterlijk archief, belastingarchief, crimineel archief, enzovoort. Onontbeerlijk daarbij was natuurlijk dat je goed het oude schrift kon lezen dat soms ook nog vol onleesbare toegevoegde krabbels en doorhalingen stond. Hier een afschrikkend maar ook fascinerend staaltje van onleesbaarheid:

Het is een passage uit een 'koop-acte' uit 1562, te vinden in mijn 'Die Woeste Poel' (pag. 82) waarin ik op zoek ga naar de

diepere wortels van mijn Van der Poel-stam. Ambtelijk geknoei: tot driemaal toe wordt er een zin tussengeschoven die vergeten was. Het grote kruis door de tekst is geen probleem; dat betekent dat de transactie is afgesloten. Maar die correcties maakten me wanhopig. Toch ben ik 'er uit' gekomen. Deze akte is wel een erg extreem geval, dat de lezer mogelijk afschrikt om zich op dit terrein te wagen. Misschien kun je beter een ander voorbeeld kiezen [*wat ik niet gedaan heb; ik hou van dramatiek, SvdG*].

Tegenwoordig kun je de doopboeken via internet thuis lezen en mogelijk zullen daar in de toekomst ook andere archieven bijkomen. Dat heeft tot gevolg dat het een na het andere boek verschijnt met gegevens uit de doopboeken, aangevuld met feiten die overgenomen worden van eerder op het scherm gevonden familieboeken. Je wilt niet weten hoeveel mensen dat klakkeloos en onzorgvuldig overnemen. Een voorbeeld: de eerste Pennings die zich in Heemstede vestigde heette Reinerus. Een al te enthousiaste genealoog weet met stelligheid te melden dat Reinier gedoopt is in Beek en Donk, in Noord-Brabant. Maar op de bewuste datum vind ik wel een kind Pennings, maar dat heet Rogherius. Ook het jaar ervoor werd in dat gezin een Rogherius gedoopt. Werd Rogherius ineens Reinerus? Vergissing van de pastoor? Hou op zeg!

Dat wil echter niet zeggen dat pastoors zich nooit vergissen. Een ander voorbeeld: waarom heb je in onze gemeente Cors van der Meer, Cors van Leeuwen, Cors den Hollander (allemaal met de doopnaam Christianus) maar geen Cors van der Geest? Die heten allemaal Chris. Merkwaardig. Zoiets wil ik dan weten; dus de archieven in! Oplossing? De roepnaam Chris komt uit de familie Van Dijk, de voorfamilie van mijn overgrootmoeder Pleuntje van Dijk. De oudste Chris-van-Dijken blijken niet onder de naam Christianus gedoopt te zijn, maar Christophorus of Christoffel, roepnaam Chris. Bij de pastoor van Berkel of Hazerswoude ging het fout. Hij doopte Chris van Dijk als Christianus. Een andere doopnaam, maar de roepnaam bleef Chris. Leuke vondst toch?

Mijn hobby is zeker niet het publiceren van familieboeken, maar wel de familiegeschiedenissen van de 16e en 17e eeuw. Uit die tijd heb ik veel aktes, zowel notariële als schepenaktes van alle omliggende ambachten, boek voor boek doorgespit: Alkemade, Esselijkerwoude, Zoeterwoude, Hazerswoude, Rijnsaterwoude, Rijnsburg, Noordwijk, Warmond, Lisse, Sassenheim, Hillegom enzovoort. De tijd voor of tijdens de Reformatie dus, toen de noodzaak van doopboeken nog niet tot de kerkelijke prioriteiten behoorde, zeker niet bij de katholieken. Die mochten geen godsdienstige bijeenkomsten houden en zouden met bijhouden van doop en trouw zichzelf in gevaar kunnen brengen. Ik verslijt meer uren in die oude boedelscheidingen en testamenten dan in de doopboeken. Daar vind je dikwijls verrassende verhalen die helaas te kort zijn om er een artikel aan te wijden, wat me overigens bij 'Sprokkelen rond de Oude Ade' wel aardig gelukt is, al zeg ik het zelf.

Natuurlijk betekent dat niet dat ik kritiek of een soort minachting heb voor de publicaties die alleen zijn samengesteld uit de doopboeken, maar ik vind het zo jammer dat de samensteller niet de moeite neemt, desnoods met hulp, om wat gegevens op te dissen uit de tijd ervoor.

Tot slot, een ander probleem bij de huidige hausse van fami-

lieboeken in het internettijdperk is dat de bron van informatie door zoekende amateur genealogen niet genoemd wordt. Dat is niet alleen niet netjes, maar ook rampzalig omdat het voor anderen moeilijk, zo niet onmogelijk gemaakt wordt een en ander te controleren. In de wetenschap heet dat 'plagiaat' en wie er op betrapt wordt loopt het risico zijn baan te verliezen.

Hoe financierde je jouw 'hobby'?

Eerst iets over de kosten. Voordat er het internet was, moest je op pad, soms dichtbij, soms ver weg. Weekje op de camping in Münster, retourtjes naar Maastricht, Luik en heel veel naar Den Bosch. Ook uit Brugge en Anderlecht werden gegevens gehaald. Dan moest je 'leges' betalen voor de tijd dat de ambtenaar bezig was met zoeken. Soms duurde dat erg lang omdat de persoon in kwestie niet zo bedreven was op dit gebied. Ik zou het zelf veel sneller kunnen, realiseerde ik me. Af en toe kon ik hem/haar overhalen mij toe te laten tot de archieven, zoals in plaatsen als Zoeterwoude, Rijnsaterwoude en Alkemade waar ze mij kenden. "Ga je gang maar, pak maar wat je nodig hebt," zeiden ze. Dat spaarde geld en tijd. Het kwam ook wel voor dat zo'n ambtenaar zelf geïnteresseerd raakte in mijn onderzoek en gratis mee ging speuren. Als ik iets gevonden had maakte ik een notitie of, als dat mogelijk was, liet ik tegen betaling ter plekke een fotokopie maken. Maar ook nu er internet is, moet ik toch nog voor bepaalde gegevens naar Den Haag, Leiden of andere archieven. Als het karwei klaar was en het boek verscheen, wilde ik natuurlijk wel dat minstens de kostprijs opgebracht zou worden. Op basis van het aantal adressen van mensen die het boek wilden aanschaffen werd de oplage bepaald en een verkoopprijs vastgesteld. En dan maar hopen dat het boek voldeed aan de verwachtingen. Boeken over een specifieke instelling of familie waren minder riskant wat de financiering betreft. Daar ging altijd een opdracht aan vooraf.

| Welke mijn favoriete publicaties zijn? Ik zou het niet weten. Moet ik dat zoeken bij de boeken of de vele artikelen in regionale of landelijke periodieken? Met plezier kijk ik terug op die onderzoeken waarbij ik de oorsprong van een familienaam vond, zoals Borst, Van der Geest, Van der Meer, Van Wieringen, Koblenzweij en natuurlijk mijn eigen naam, Van der Poel. Ik hield het meest van onderzoek dat ver terugging in de tijd, de 15e - 16e eeuw of nog vroeger.

Historisch gezien vond ik het tweede deel over de familie

op bezoek bij de laatste (Coby) Koblenzweij.

Zwuesten-Van der Poel, van 1380 tot 1660, een mooie ervaring. Ik was op bezoek bij Toon van Asten, toentertijd een bekende genealoog in de Meijerij (N-Br) en hij gaf me weinig hoop. "Je bent de vierde die het probeert en ik heb dan ook mijn twijfels of het jou wel zal lukken." Als je dan in een akte uit omstreeks 1480 een minuscuul klein afkortingsteken ontdekt dat de keten van honderd jaar geschiedenis na enig puzzelen sluitend maakt, dan mag je toch wel een beetje trots zijn.

Of mijn onderzoek naar de oorsprong van de Koblenzweijen. Oudoom Piet Koblenzweij die ik zo-even noemde als mijn inspirator schreef in zijn familiegeschiedenis dat de eerste Koblenzweij, Vincent, als klein jongetje en weeskind met zijn oudere zus was meegekomen uit Duitsland. Een aandoenlijk verhaal maar het klopte niet. Ik ontdekte dat de naam afkomstig was van een klein landgoed in Utrecht, Kovelswade. Omdat sommige familieleden niet konden lezen en schrijven moest de ambtenaar die de geboorte van een kind registreerde maar op het gehoor afgaan bij de spelling van de naam. Na 1811, toen de Burgerlijke Stand werd ingevoerd, werd de naam echter vastgelegd en konden zulke vergissingen niet meer gemaakt worden. Maar toen was 'Covelswaey' al in 'Koblenzweij' veranderd. Mijn spoorwerk toont aan dat er in die naam geen spoor van Duitsland is, laat staan van Koblenz.

Je ging in 1989, kort voor je 57^e, met de VUT. Wat gebeurde er daarna?

Als je naar mijn publicaties kijkt [aan het eind van dit gesprek], zie je dat ik na 1988 het meest productief ben geweest. Ik heb zelf ook dankbaar gebruik gemaakt van de voorzieningen op internet. Ik breng heel veel tijd door op mijn zolderkamer waar mijn computer staat, maar ik trek er ook nog steeds op uit. Voor mijn boek over de Koblenzweijen heb ik allerlei plaatsen bezocht in Utrecht, maar ook Oegstgeest en Alphen aan de Rijn waar voorouders van de familie gewoond hebben, om een beter beeld te krijgen van hun leefomstandigheden. Ik heb ook de laatst levende Koblenzweij opgezocht om haar herinneringen op te tekenen.

Je bent nu 87 en zelfs als je zo oud wordt als je peetoom Jan van der Poel (103) heb je niet het eeuwige leven. Wat gaat er met al je gegevens gebeuren als je er niet meer bent?

Eigenlijk hou ik me daar niet zo mee bezig. Het klinkt mogelijk wat cru, maar als ik er niet meer ben, vind ik alles goed wat men met mijn gegevens wil doen. De voor mij belangrijkste dingen staan veilig op een stick. De vele klappers met familiegegevens hebben weinig waarde omdat het alleen om mijn interesses gaat. Hetzelfde geldt voor gegevens uit notarieel of rechterlijk archief. Mijn boeken, kaarten, atlanten etcetera is een ander verhaal. Daar zou ik niet graag de papierversnipperaars mee voeden.

Maar jouw persoonlijke interesses kunnen toch ook voor anderen interessant zijn? Waarom probeer je al die klappers en mappen niet ergens in veiligheid te brengen, bijvoorbeeld bij Oud Alkemade? Daar komen mensen die op zoek zijn naar historische gebeurtenissen en namen uit deze omgeving.

Als Oud Alkemade die wil hebben, mij best. Klappers over het Lageland, Oud Ade, Boekhorst, Warmond, Vrouweven, Rijpwetering, Kaag en misschien ook wel Esselijkerwoude en Rijnsaterwoude, het lijkt interessant voor Oud Alkemade.

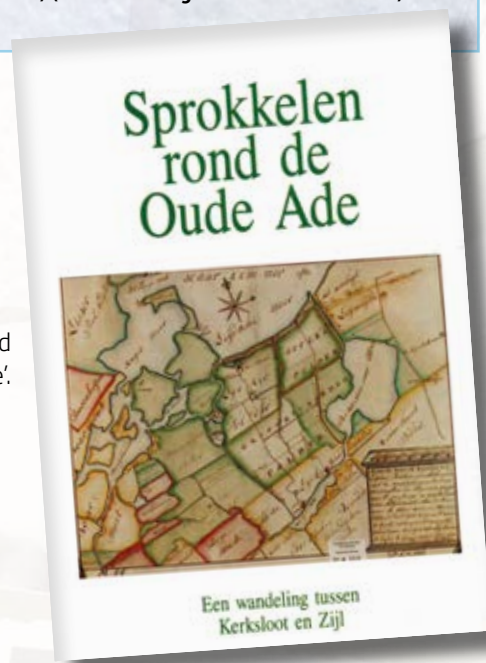
Maar nogmaals: er staan alleen maar aktes in die *mijn* belangstelling hadden en daar heeft een ander misschien weinig aan.

Mijn kleinkinderen tonen weinig interesse, die hebben immers hun telefoontje. Wel zijn ze mij dankbaar voor de twee boeken die ik over mijn/ons verleden schreef: 'Terugblik op de Blankenhoeve' en 'Theo de Vijfde'. Het zijn voor hen toch een beetje eyeopeners. Ze geven antwoord op vragen waarom onze generatie, maar ook de generatie ervoor, die ouders van dat grote gezin, bepaalde beslissingen bewust niet konden nemen of juist wel hebben genomen. Hoe wij achteraf, niet alleen door de oorlogsjaren, maar vooral ook door de benauwende interpretatie van de kerkelijke wetten werden geremd. Het heeft in deze huiskamer tot leerzame discussies geleid met kinderen en kleinkinderen over bijvoorbeeld drinkwater, hygiëne, seks en geloof. Ik schreef die twee boeken op hun verzoek, maar nu ben ik zelf ook blij dat ik dit aan mijn kleinkinderen kan nalaten.

Een overzicht van de boeken van Theo van der Poel:

- ✓ Van der Poel, een oud Rijnlands geslacht (1973)
- ✓ Die Woeste Poel (met supplement) (1979)
- ✓ 100 jaar Parochiekoor 'Ad Majorem Dei Gloriam' (1980)
- ✓ Geestverwanten (1981)
- ✓ Familieboek Van der Hulst (1985)
- ✓ Sprokkelen rond de Oude Ade (1990)
- ✓ RK Parochiale School St. Bavo, Oud Ade, 1865-1990 (1990)
- ✓ Uytten Aeckerboom (1993)
- ✓ Gebijnaemt Borst (1996)
- ✓ Familieboek Wesselingh (1998)
- ✓ Terugblik op de Blankenhoeve (1999)
- ✓ Een Eeuw door de Bank genomen (2001)
- ✓ Wierings Erfgoed (2003)
- ✓ Hoe de Kerkklokken in Alkemade zijn gaan luiden (2006)
- ✓ Van Kovelswade naar Koblenzweij (2007)
- ✓ Van Pau tot Pouw (samen met Ton van der Meer) (2009)
- ✓ Uyt de Hoek van Holij (2014)
- ✓ Theo de Vijfde (2018) (alleen voor eigen familie en vrienden)

Sprokkelen rond de Oude Ade.

VERHALENTAFEL OVER HET SINTERKLAASFEEST

Het 'heerlijk avondje' in ere houden

Dick van der Meer

In een tijd waarin de figuur van Zwarte Piet nogal ter discussie staat, gaan wij aan de Verhalentafel terug naar een tijd waarin hij zwart als roet was, zijn status onaangetast en hij en Sint verwacht werden met een gevoel dat het midden hield tussen hoop en vrees.

Om over het Sinterklaasfeest van hun jeugd te vertellen zijn aan onze verhalentafel aangeschoven: Mien Opdam uit Oud Ade, Kees Meuwissen, die uit De Engelen komt en later onderwijzer was op de Mariaschool in Roelofarendsveen, Rob Klein en Gerard van der Meer, beiden uit de Veen.

Cadeaus

Onze tafelgenoten vertellen ons over hun vroegste herinneringen aan het Sinterklaasfeest. Ondanks dat de ouders zeker niet rijk waren en soms zelfs arm, werd het feest toch altijd wel gevierd. Het hoogtepunt van het feest was de ochtend van 6 december. Op 5 december werd dan 's avonds de tafel gedekt en de netjes schoongemaakte klompen werden erop gezet en dan maar hopen dat Sint en Piet die nacht zouden komen om cadeautjes te brengen. Onze gasten herinneren zich nog goed de spanning van die nacht en een enkeling waagde zich zelfs uit bed om te kijken of de Sint al langs was geweest. Veel stelden de geschenken nog niet voor in die tijd. Het waren vaak dingen die je toch eigenlijk wel nodig had, zoals een paar sokken of een warme sjaal.

Mien herinnert zich dat moeder gewoon een bol wol uit de koffer pakte waarmee vader langs de deuren ging, zodat ze zelf die sjaal kon breien. Dat had ze niet in de gaten, maar ze vond het wel vreemd dat kinderen van de boerderij die naast hun kleine huisje stond veel grotere cadeaus van de Sint kregen. Volgens haar vader kwam dat omdat het paard daar ook veel meer wortels kreeg. Gelukkig bracht de Sint daar ook nog wat voor Mien en haar broers en zussen: ze kregen allemaal een suikerbeest. Die moesten thuis wel weer worden ingeleverd en ze verdwenen dan onder de stolp bij het Heilig Hartbeeld. Zo kon moeder ze goed in de gaten hou-

den en werd er alleen op zondag een stukje van gedeeld.

Ook de anderen herinneren zich de leukernijen en hoe die als een schat werden bewaard. Bij Gerard thuis in de staande klok, zodat de klepel er nog maar net langs kon. Soms was men zo zuinig op de schatten dat ze bij de volgende Sinterklaas nog niet eens op waren. De cadeaus lijken nu misschien heel bescheiden, maar als je van kranten en touw een bal moet maken om toch maar te kunnen voetballen, dan is het toch wel heel geweldig als de Sint je met een echte bal verrast.

Zwarte Piet

Voor Zwarte Piet had men als klein kind toch wel diep ontzag. Met dat pik-

zwarte gezicht en die zak en die roe was hij toen zeker niet de kindervriend die hij tegenwoordig is. Door ouders werd de angst nog wel eens een beetje aangewakkerd om lastige kinderen in het gareel te houden. Kinderen waren bang om in het donker naar buiten te gaan en als ze bijvoorbeeld de kolenkit moesten volscheppen buiten in het kolenhok, dan moest er wel iemand mee. Onze gasten weten ook voorbeelden te noemen waarbij Piet zonder scrupules een 'vervelend' kind, altijd een jongen, meenam in de zak. Die werd dan wel weer snel vrijgelaten, maar het ontzag voor de knecht van Sint bleef zo wel onverminderd groot. Toch was men niet alleen maar bang voor Piet, want ook vroeger werden er al de

Jan Steen - Het Sint Nicolaasfeest, ca. 1663 (Rijksmuseum).

liedjes gezongen die wij nu nog steeds kennen om hem te verleiden om te komen strooien. Een taak die dan weer werd vervuld door een behulpzame buurvrouw of een oudere broer of zus en dan volstond alleen een zwarte handschoen als vermomming.

Sint in het land

Wanneer was Sint nu in het land aangekomen? Tegenwoordig kan men dat met alle aandacht voor de intocht met de stoomboot niet ontgaan. Maar hoe wisten de kinderen vroeger dat de Sint al in het land was. De eerste tekenen waren dat ouders het onwelgevallig gedrag van hun kroost dreigden door te vertellen aan de Sint. Dan was er nog de gelegenheid om de Sint te ontmoeten. Een intocht was er nog niet, maar in de Veen maakte de Sint zijn opwachting bij de 'Coöperatie' aan het Noordeinde en later ook in de winkel van Stockmann. Daar mochten de kinderen Sint een hand geven en een liedje

zingen en kregen dan van Piet een zakje strooigoed.

Ook in de vele kleine winkels die de Veen in die tijd telde was goed te zien als het Sinterklaastijd was. Rob kan zich nog herinneren hoe hij dan 's avonds met zijn broer naar de versierde etalages ging kijken en zich verlekterde aan de uitgestalde spullen. Spullen die je wel vroeg aan de Sint maar zelden kreeg.

Op school werd de Sint nooit gezien, dat gebeurde pas later zo in de jaren zestig toen Sint en Piet regelmatig scholen met een bezoek vereerden. Cees weet daar mooie verhalen over te vertellen, want hij heeft op school vaak voor Sinterklaas gespeeld. Hij was altijd de Sint met een knipoog: bij zijn eerste aankomst op school zat hij achter op de fiets bij een van de Pieten. In een gehuurde tabberd en pruik die zó vies waren, dat het schoolbestuur besloot om toch maar zelf passende kleding voor de Sint aan te schaffen.

Moderne Sint

Wat vinden onze tafelgenoten van het Sinterklaasfeest zoals het nu gevierd wordt en vieren ze het zelf nog wel? Wat hen vooral opvalt is dat de kinderen tegenwoordig zulke dure cadeaus krijgen. Enigszins schuld bewust volgt daarop dat men daar zelf ook wel een beetje aan mee heeft gedaan. Het Sinterklaasfeest wordt nog wel gevierd, niet meer op de ochtend van 6 december maar met een gezellige avond met cadeautjes, spelletjes doen of gewoon met elkaar eten.

In ieder geval wordt het 'heerlijk avondje' zo in ere gehouden en dat moet de Sint toch goed doen!

Oproep : Bij Oud Alkemade zijn geen foto's van kinderen bij de Sint in de winkel van Stockmann. Ook Sint-ontvangsten op school ontbreken in het fotoarchief. Heeft u die foto's misschien, dan zouden we ze graag van u ontvangen, eventueel digitaal.

NAAR AANLEIDING VAN HET ARTIKEL OVER JAN DE STRIJKER IN DE VORIGE ALKMADDERS ONTVINGEN WIJ DE VOLGENDE REACTIE:

Jan de Strijker en mijn kat met hoofdpijn

John Bakker

Vroeger (als kleine jongen) woonde ik tegenover Jan de Strijker. De vele verhalen over hem die ik thuis (met grote kinderen) aanhoorde, maakte dat ik mijn overbuurman een bijzondere en geheimzinnige man vond. Ook nog versterkt door het feit dat hij mank liep. Zijn rechtersvoet zat in een gymschoen, die aan de bovenzijde wijd uiteen stond. In mijn kinderbeleving, een hele grote brede voet.

Met mijn vriendjes ging ik soms even bij zijn dieren kijken. Altijd een beetje spannend. De aantrekkingskracht was altijd erg groot. We werden allereerst hartelijk verwelkomd door een van z'n loslopende hondjes, en ook door een ren vol andere, keffende jonge hondjes. Op het erf stond een grote volière. Deze vonden we altijd reuze interessant. Hoewel fysiek niet echt mooi, was deze wel heel groot en met vele soorten vogeltjes.

Thuis hadden wij een jonge katje, die het op ons bedrijf reuze naar zijn zin had. Grote schuur, kassen en groot stuk land.

En in huis veel baasjes die hem veel aandacht schonken. Op een dag was ik in de ren bij de kleine, nog maar enkele weken oude, konijntjes. En die ondeugende kat klom weer eens op de rand van de ren om dit jonge goed eens nader te bekijken. Ik had hem al zo vaak weggejaagd, maar achteraf gezien is dat natuurlijk altijd kansloos geweest. Toch gaf ik het beestje wederom te kennen dat hij hier niet mocht komen en gooide een maiskolf naar hem. En die trof hem vol op zijn snuit. Ik schrok er zelf van. En dat deze hard was aangekomen, werd bevestigd door het wankel gedrag wat hij de dagen erna vertoonde.

Mijn moeder gaf mij de opdracht maar eens met het beestje naar Jan de Strijker te gaan. Super nerveus stapte ik op een middag na school met de kat in mijn armen naar de overkant. Jan de Strijker liep daar rond en wilde wel even kijken. Hij zette de kat boven op de ren met jonge hondjes en deze keften en sprongen heen en weer. Wonderwel bleef de kat 'poeslief' zitten. Jan de Strijker kwam terug met een aslade uit de houtkachel. En wreef de kat in met as. "Dat verstikt de vlooiën, dan is-tie daar ook weer vanaf." Hij bedekte de kat vervolgens met zijn handen en zei direct: "Jouw katje heeft hoofdpijn. Maak je maar niet gerust, dat gaat vanzelf weer over."

Verbouwereerd slofte ik terug naar huis. Hoe kon mijn overbuurman dat nou weten? Hij had het toch niet gezien dat ik die maiskolf boven op zijn snuit had gooid? Als kind maakte dit een grote indruk. Het staat na al die jaren nog in mijn geheugen gegrift.